

5. Franko, I. (1978). *Hirchychnezerno (Iz moikh spomyniv)* [Mustard Seed (From my remembrances)]. Zibrannia tvoriv: u 50 t. Vol. 21. Kyiv: Nauk. dumka, pp. 316–332. [in Ukrainian].
6. Franko, I. (1977). *Nespytavshy brodu* [Without asking about the ford]. Zibrannia tvoriv: u 50 t. Vol. 18. Kyiv: Nauk. dumka, pp. 325–463. [in Ukrainian].
7. Franko, I. (1977). *Ne spytavshy brodu* [Without asking the wade]. Zibrannia tvoriv: u 50 t. Vol. 18. Kyiv: Nauk. dumka, pp. 325–463. [in Ukrainian].
8. Chykalenko Levko. *Yakmy z I. Frankom lovyly rybu* [How we and I. Franko were fishing]. *Spohady pro Ivana Franka* [Memoirs about Ivan Franko]. (Ed.). M. Hnatiuk. Lviv, pp. 416–418. [in Ukrainian].
9. Iakymovych, B. Z. (2006). *Ivan Franko – vydavets: Knyhoznavchi ta dzhereloznavchi aspekty* [Ivan Franko – publisher: Bibliography and source criticism aspects]. Lviv, 691 p. [in Ukrainian].
10. Czesław Kupisiewicz, *Dydaktyka ogólna*, Wydanie II, Oficyna Wydawnicza Graf-Punkt (Warszawa, 2002), 304 s. [in Polish].

Стаття надійшла до редакції 16.05.2018

УДК 37.013.42

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2018.140423>

Ася Сучану, кандидат педагогічних наук, викладач кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та фізичної культури Ізмаїльського державного гуманітарного університету

СВОЄРІДНІСТЬ ПРОЦЕСУ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН

У статті розглянуто генезис статусу процесу соціалізації та процесу виховання у сучасній психолого-педагогічній науці; визначено вплив “соціального середовища” як сукупності умов співіснування людини і суспільства; розкрито зміст сфер існування людини, де відбувається засвоєння соціальних зв’язків, а саме: діяльність, спілкування і самосвідомість; проаналізовано соціальні ролі, які виконує та чи інша особистість у суспільстві, а також відповідні стадії процесу соціалізації; визначено та з’ясовано роль основних факторів, через які проходять етапи соціалізації особистості; доведено значення стратегії соціальної адаптації.

Ключові слова: соціалізація; соціальне середовище; соціальна адаптація; особистість; соціальна стратегія.

Літ. 6.

Asya Suchanu, Ph.D. (Pedagogy),
Lecturer of the Social work, Social Pedagogy and Physical Culture Department
Izmayil State Humanitarian University

PECULIARITY OF THE SOCIALIZATION PROCESS AS A SOCIAL AND PEDAGOGICAL PHENOMENON

The object of the modern psychological and pedagogical research is not only the study of the characteristics of the psychological evolution of the individual, but also the measurement of temporary evolution, differentiated by changes that take place throughout life, from birth to death, with a tendency closer to a particular social role. The article deals with the significant contribution to the study of this area brought researchers in the field of age psychology. It should be noted that in the domestic psychological tradition there were controversies over the accuracy of the definition, which means “the process of social formation of the individual through factors, factor and social roles”, using the phrase “development of personality”. We tried to cover the controversial issue of the non-identity of the two terms “development of personality” and “socialization of personality”, since it is a polar vision of the essence of one and the same process. We were asked to consider the term “education” in the narrow and broad sense, where the definition of the purposeful process is carried out by a specific person (narrow understanding of the definition), and the process of socialization opposes in the broad sense, since it refers not only to the agents of education, but the system of life of the individual and the relations that take place in one’s environment. Based on the analysis of reference sources, we considered the main areas of human existence as a subject of socialization (activity, communication, self-consciousness). In addition, for the social formation of man as a social component of modern society, the social environment, which covers the moment of human birth and ends with its life, is the obligatory condition of the above-mentioned process. Inside the content of the “social environment” we considered the factors that necessarily pass the stages of socialization of the individual and, accordingly, the stages of formation of the subject of social society are distinguished. Conceptual is that according to each stage there are also such institutions of socialization, where the process of formation of the personality continues: the family, pre-school establishments, schools, labor collective, institute after labor (various clubs of interests, the environment of peers, etc.).

The article deals with the genesis of the status of the process of socialization and the process of education in modern psychological and pedagogical science; the influence of the "social environment" as a set of conditions of coexistence of man and society is determined; the content of the spheres of human existence, where the social assimilation takes place: activity, communication and self-awareness; analyzed social roles performed by one or another person in a society and the corresponding stages of the socialization process; the role of the main factors through which the stages of socialization of the person pass are determined and clarified; the value of the strategy of social adaptation is proved.

Keywords: socialization; the social environment; the social adaptation; personality; the social strategy.

Постановка проблеми. XXI століття відзначається Україною вибухом наукових досягнень, експериментів досліджень на набуттям нового досвіду, знань. Вміння орієнтуватись в новому для суспільства просторі і є стрижневим завданням, яке розв'язується соціономічними науками, зокрема, психологією, соціологією, політологією, соціальною роботою та педагогікою.

Високі вимоги на ринку праці, економічний стан, рівень освіти, суспільства, ступінь самосвідомості передбачають підготовку молодого покоління, котре зможе повноцінно задовольняти вимоги суспільства та держави і стати гідним конкурентом для країн-союзників.

Основною умовою становлення такої особистості в суспільстві є її позитивна та успішна соціалізація, гнучка адаптація до нових вимог, що постійно з'являються та ставляться перед нашою спільнотою. Означене вимагає з боку суспільства особливої уваги і створення особливих суб'єктів соціального виховання.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Проблемою соціалізації особистості в процесі її становлення та життєдіяльності присвятили свої дослідження як зарубіжні (Г.М. Андрєєва, Т.В. Бескова, О.О. Веретягіна, Л.С. Виготський, О.А. Калюжний, О.М. Леонтєв, М.А. Одинцова, О.В. Попова, В.С. Торохтій, Н.В. Усова, І.А. Фурманов та ін.), так і вітчизняні науковці (І.М. Богданова, А.Й. Капська, Н.М. Лавриченко, І.Ф. Лизун, М.П. Лукашевич, В.В. Москаленко, А.А. Павліченко, М.Ю. Прокоф'єва, С.В. Савченко, О.А. Севастьянова, С.Б. Фурдуй та ін.).

Метою статті є обґрунтування цілеспрямованого дослідження етапів та чинників соціалізації сучасного школяра.

Актуальність дослідження полягає у вивчені шляхів, способів та форм позитивної соціалізації та активної участі у процесі пристосування самої особистості.

Виклад основного матеріалу. Історично людське суспільство, як представник будь-якої епохи перебувало (і перебуває) у пошуку різних форм і способів засвоєння системи норм, цінностей через призму освіти, виховання, суспільного розвитку. У цьому відношенні людина

виступає як об'єктом, так і суб'єктом соціальних зв'язків суспільства, оскільки людина прагне бути частиною цього суспільства і мати можливість взаємодіяти в рамках людської спільноти. На етапі становлення взаємозв'язків між окремою людиною і суспільством виникає явище соціалізації особистості.

Дефініції "соціалізація" належить чисельність тлумачень. Порівняємо їх сутність.

У філософському енциклопедичному словнику [6, 597] термін "соціалізація" представлено як "узгодження поведінки індивіда з поведінкою інших людей та їх груп на основі засвоєння ним певних норм і цінностей".

В соціології [1, 10] означений термін трактується як "це процес засвоєння та відтворення індивідом протягом життя соціальних норм і культурних цінностей того суспільства, до якого він належить".

Так, О.М. Леонтєв [4, 173] зазначав, що особистість зовсім не все, що є в людині, а лише особлива системна соціальна якість, яку людина набуває в процесі взаємодії з соціальним оточенням, тобто що саме, навіщо і яким чином використовує людина з успадкованого та набутого.

Слід зауважити, що термін "соціалізація" у вітчизняній традиційній психології відзначався нестабільністю у вживанні. Такої позиції дотримувались вчені задовго до того, як соціальна психологія, як наука, стала окремою галуззю досліджень. По-перше, це зумовлено тим, що соціалізація не є таким процесом, таким засвоєнням та накопиченням соціального досвіду, котре здійснює немовля, коли воно ще взагалі не входить до системи соціальних зв'язків. Зокрема, Л.С. Виготський акцентував на тому, що дитина народжується в певній соціальній ситуації. Тоді, якщо розуміти соціалізацію як щось таке, що дещо потім поступово накладається на людину, а до того ж людина ще повинна пережити процес гомінізації (процес людиною), то ставиться під сумнів чи взагалі можна застосовувати термін "соціалізація". Та якщо точно обумовити, що термін "соціалізація" – це процес, котрий починається щойно після народження дитини, то, вочевидь, вищезазначене застереження щодо вживання терміну, можна опустити.

По-друге, у вітчизняній психологічній традиції раніше, ніж стали вживати термін “соціалізація” (сам термін виник в рамках психоаналітичної психології, зокрема, фрейдизму), використовувалися два поширені поняття, які, як здавалось на перший погляд, абсолютно вдало замінювали використання дефініції “соціалізація”. Це принципові поняття для вікової психології – розвиток особистості. А принцип розвитку особистості, як відомо, є фундаментальним принципом психологічної науки. І коли говорять про розвиток особистості, також йдеться про засвоєння людиною всієї системи соціальних зв’язків. Постає питання про подвоєння, отождоєння терміну і навіть вживати термін “соціалізація”, коли визначення “розвиток особистості” повністю покриває всю сукупність цих процесів – “вписування” людини в систему соціальних відносин.

Слід зауважити на тому, що ці поняття не є синонімічними, оскільки визначення “розвиток особистості” розглядає процес засвоєння особистістю соціальних норм та відносин з позиції цієї ж особистості, а поняття “соціалізація” розкриває за об’ємом майже однакоє змістове наповнення означеного процесу, розглядає цей процес з позиції суспільства, суспільних інститутів. Тобто, по суті, це дві точки зору на один і той же процес: кожний член означеної дріади (індивід), котрий соціалізується, суспільство, яке його соціалізує мають право розглядатися окремо [3, 6].

На основі аналізу довідкової літератури слід зауважити, що в педагогічній науці існує також ряд сумнівів щодо доречності вживання визначення “соціалізація”. Це пов’язано, насамперед, із використанням терміна “виховання”, оскільки воно включає, по суті, всі прошарки процесу засвоєння соціального досвіду. Зокрема, термін “виховання” трактується як у вузькому, так і в широкому розумінні. У першому випадку “виховання” – цілеспрямований вплив на людину певних спеціальних агентів, коли вони розуміються, як вихователі і здійснюють означений цілеспрямований процес впливу. Тут дефініція “виховання” не однакоє із поняттям “соціалізація”, оскільки йдеться про цілеспрямований процес, який здійснюється певною людиною (вихователем, вчителем, викладачем). На противагу цьому, як зазначають науковці, “соціалізація” є більш широким поняттям, тому що мається на увазі, що це не тільки те, що цілеспрямовано націлено не заради впливу на людину. Деякі вчені (М. Мід, Р. Бенедикт, В. Москаленко, В. Циба, Н. Чернуха та ін.) припускають думки, що “соціалізація” є

еквівалентною широкому використанню терміна “виховання”. Йдеться про те, що людину виховують не тільки спеціально представлені для реалізації мети так звані агенти виховного процесу (наставники), а коли, по суті, людину виховує вся система життєдіяльності, оточуючих його відносин – “виховання життям” [3]. В такому випадку змістове наповнення терміна “соціалізація” і, в широкому розумінні, дефініція “виховання” є однаковим. Оскільки саме поняття “соціалізація” охоплює все, що оточує людини, допомагає їй увійти в систему соціальних відносин.

Отже, якщо опустити всі існуючі текстуальні оформлення поняття “соціалізація”, то має таке визначення – складний процес засвоєння індивідом всіх соціальних норм, цінностей, суспільних відносин і активний зворотну віддачу того, що вона набула, накопичив.

Як зазначають дослідники, зміст явища “соціалізація” в аспекті соціальної педагогіки розкривається через призму таких понять, як “соціальне навчання”, “соціальне виховання”, “соціальний розвиток”, які змістово взаємопов’язані та взаємодоповнюючі, оскільки соціально-педагогічний процес соціалізації особистості реалізується через взаємодію індивіда з віковими групами в різних умовах життєдіяльності [5, 213].

Розкриттю суті соціалізації, змісту, формам і методам її здійснення присвятили свої наукові праці В. Бочарова, О. Безпалько, І. Зверева, А. Капська, І. Козубовська, В. Поліщук, С. Фурдуй та ін.

Сучасні дослідники зауважують на стихійності та керованості соціалізації особистості, що є основними властивостями означеного процесу. І саме керована складова соціалізації є предметом вивчення педагогіки, що зумовлено чітким визначенням засобів, форм і методів формування знань, вмінь та навичок людини в процесі її пристосування до суспільства.

Оскільки психологія та соціологія розкривають зокрема сутність процесу соціалізації, то педагогіка розглядає стан етапів соціалізації, а саме: що саме людина отримує і набуває під час набуття соціального досвіду, норм, цінностей в соціальному середовищі. Йдеться про акцентуацію на індивідуалізації як нового надбаного людиною в результаті взаємодії із суспільством [5, 45].

Як зазначає російський науковець В.С. Торохтій [5, 58], “...соціалізація особистості є стрижневою проблемою соціальної педагогіки, її вирішення покликано гармонізувати взаємини в ланцюгу

“особистість – суспільство”. На думку вченого, сучасна соціальна педагогіка покликана, насамперед, на реалізацію педагогічних умов соціалізації особистості в процесі соціальної освіти, враховуючи усі фактори соціального середовища. Тому соціальна педагога повинна спиратися на педагогічний підхід у виборі та аналізі засобів, форм і методів формування знань, навичок і вмінь людини, але на відміну від традиційної педагогіки, реалізує соціально-педагогічний підхід, котрий характеризується концентрацією уваги на соціальному середовищі зокрема та використанні її ресурсів в навчально-виховному процесі в інтересах соціалізації особистості [5, 79]. Виходячи з вищезазначеного, припускаємо висновок, що саме в описаному випадку соціальна педагогіка розглядає саме соціальну середу, до котрої пристосовується особистість, як засіб педагогічного впливу на неї з метою вирішення її проблем соціалізації.

Як відомо, “соціальне середовище” є необхідною умовою соціалізації особистості в процесі її становлення. Взагалі, середовище виступає сукупністю умов співіснування людини і суспільства. В соціологічній науковій думці поняття “соціального середовища” є сукупністю економічних, соціальних, духовних, політичних, та, навіть, територіальних векторів, котрі безпосередньо або опосередковано впливають на розвиток індивіда та становлення його, як особистості. В соціальній педагогічній науці поняття “соціальне середовище” впливає із вищезазначеного тлумачення і характеризується сукупністю *соціальних* умов життєдіяльності людини, посеред яких слід виділяти суспільне життя, соціальні інститути, групи. Ці умови безперечно впливають на свідомість та поведінку особистості на шляху її становлення, як соціального суб’єкта.

Перед тим, як окреслити рівні соціального середовища, зупинимось на основних сферах діяльності людини.

Аналіз довідкових джерел дозволяє нам можливість розглянути, в яких основних сферах існування людини розвивається процес соціалізації. Можна окреслити принаймні три основні сфери існування людини, де відбувається засвоєння соціальних зв’язків, зокрема: діяльність, спілкування і самосвідомість. Розглянемо більш детально, що означає процес соціалізації, якщо проаналізувати його з точки зору того, як людина засвоює соціальний досвід у діяльності.

Отже, в діяльності процес соціалізації означає помноження, ускладнення та збагачення різних зв’язків, які людина накопичує та набуває у своїй

діяльності. Тобто, це такі процеси такого складу: по перше, людина під час дорослішання розширює “каталог” діяльності, соціальний діапазон, з яким пов’язана людина (спочатку дитина, потім підліток, доросла людина).

По-друге, це упорядкування тих діяльностей, з якими людина на кожному етапі свого життя починає бути зв’язуванню. О.М. Леонт’єв [4] назвав цей процес “центрування на певному виду діяльності, позначення для себе певного виду діяльності, як головного, основного, не просто “безладне кидання” з одного виду діяльності до іншого, перебирання наявних видів діяльності, але відповідного до дорослішання людина починає вибудовувати для себе ієрархію цих діяльностей, починає осмислювати, що на кожному етапі його розвитку є центральним, найголовнішим. Наприклад, перехід дитини до систематичного навчання в школі, коли оточуючі (батьки, вчителі, вихователі, наставники) вважають, що саме цей вид діяльності постає перед дитиною центральним і основним, що зовсім не є таким. Але все ж таки осмислення дитиною, який вид діяльності в такому випадку виступає основним беззаперечно здійснюється.

По-третє, засвоєння нових соціальних ролей. Принагідно відмітимо, що кожна людина в процесі життєдіяльності виконує багато соціальних ролей. Кожний є членом сім’ї в певній ролі, як-от: старший брат, чи сестра, молодший син, або донька, батько, мати тощо. Разом з тим, людина починає входити в життя, набуваючи ще різноманітні ролі. Наприклад, будучи відведеною до дитячого садка, дитина приміряє на себе роль вихованця цього закладу і т. ін. Тобто, розширюється спектр ролей, які людина починає в цій діяльності виконувати. Виходячи з вищезазначеного, можемо зробити висновок, що в сфері діяльності соціалізація, дійсно, постає, як збільшення та ускладнення різноманітних зв’язків, що існують всередині сфери діяльності.

Наступна сфера, в якій можна чітко простежити, в чому полягає процес соціалізації, це сфера спілкування. Подібного до того, як у міру дорослішання, засвоєння соціального досвіду, людина засвоює все більше форм соціальної діяльності, відповідно до того відбувається розширення та збагачення зв’язків спілкування людини. Спілкування також стає складнішим і збагаченим. Тут можна зазначити про такі процеси: поглиблення від монологічного спілкування до діалогу (йдеться про вміння приймати позицію іншого, як рівноправного партнера у спілкуванні), збільшення кола спілкування (на кожному віковому етапі

соціалізації особистості є своє особливе коло спілкування), наприклад, перехід зі школи до університету, це засвоєння нового кола спілкування, або перехід дитини від сімейного виховання до школи і т.ін.

Третя сфера, в якій розгортається процес соціалізації – це сфера самопізнання: людина під час засвоєння нових видів діяльності, нових форм спілкування, розвиває власне самопізнання, котре, як дозволяє стверджувати аналіз наукової літератури, розглядається різноаспектно, але завжди трактується, як уміння людиною відрізнити себе від інших, вміння пізнати себе як “Я-особистості”, як особливої істоти, і на етапах цього процесу самопізнання, розгорнути деяку власну, унікальну систему своїх уявлень про життя, про людей, оточення.

Вищезазначене дозволяє стверджувати, що в міру соціалізації відбувається зростання самопізнання, осмислення себе самого у світі, своїх можливостей, уподобань, стратегій поведінки. Тому слід відмітити ще й таке: в міру зростання самопізнання людина вчиться приймати адекватні рішення, робити вибір, що є важливим компонентом соціалізації, що природно і гармонійно відбувається, безумовно, в соціальному середовищі.

Отож, соціальне середовище для соціального становлення людини як соціальної ланки – це, насамперед, складна і багаторівнева побудова конкретних проявів стосунків, які проявляються в суспільстві і завдяки котрим розвивається особистість. А сукупність соціальних умов життєдіяльності людини (групи, інститути) впливають на свідомість та поведінку особистості. Соціальне середовище є обов’язковою умовою соціалізації особистості, оскільки охоплює момент народження дитини і завершується одночасно із життєвим шляхом людини. До факторів, які формують свідомість особистості, можна віднести політичну сферу, соціальний побут, духовну діяльність, ідеологію, культуру, економічну складову тощо – вони визначають цілі і завдання, зміст діяльності особистості.

Усередині змісту “соціальне середовище” розглядають ще фактори, через які проходять етапи соціалізації особистості. Це, зокрема, мікро- (родина, навчально-виховні заклади, однолітки), мезо- (національно-етнічна свідомість, регіонально-побутові умови перебування й розвитку особистості, засоби масової комунікації), макро- (країна, оточуюче суспільство) та мегафактори (світові, планетарні процеси), як систему соціально-суспільних відносин.

До факторів впливу соціального середовища на особистість можна віднести соціальні та педагогічні. Соціальні фактори впливу на соціалізацію особистості передбачають наступні “небезпечні” позиції, як-от: падіння рівня життя, матеріально-фінансове розмежування, розчарування в дорослих, домінування матеріальних благ, вагомий вплив ЗМІ, падіння престижу сім’ї, розповсюдження психічних захворювань тощо. Зазначене має негативний вплив на формування особистості, завдяки чому сьогодні суспільство має цілі групи “жертв” негативного соціального впливу.

До факторів педагогічного впливу можна віднести шкільні традиції, (елементи, що об’єднують вчителів, вихователів, учнів в єдину сім’ю) розвинене освітнє середовище, сприятливі внутрішні комунікації (йдеться про партнерство у стосунках, взаємоповагу), доцільне оптимальне використання технічних засобів навчання та мережі INTERNET, особистісно-орієнтований підхід в організації навчально-виховного процесу та соціального супроводу.

Відповідно до специфіки соціального середовища, факторів соціалізації та виконання індивідом соціальних ролей науковці виокремлюють й відповідні стадії становлення індивідом щабля суб’єкта соціального суспільства (за Г.М. Андреевою), зокрема: раннє дитинство, юність (дотрудова стадія соціалізації), зрілість (трудова стадія соціалізації), старість (пострудова стадія соціалізації) [2].

Етап раннього дитинства охоплює період соціалізації від народження маля до початку навчання в загальних освітніх закладах. Ця стадія поєднує період дитинства і юності, тобто той період життя, коли людина ще засвоює певний досвід. За Г.М. Андреевою, це дотрудова стадія соціалізації.

Дуже суперечливим є питання стосовного визначення вікових меж дотрудового та трудового періоду соціалізації особистості, оскільки випадає той проміжок, коли людина, особистість, набуває вищої освіти, не вступивши у стадію трудову. А це за віковою класифікацією – пізня юність, інколи етап зрілості. Як доводять довідкові джерела, означена проблема ще перебуває на етапі полеміки.

Наступна стадія соціалізації особистості – трудова охоплює увесь період зрілості і, відповідно, її трудової діяльності. Ця стадія відзначається наявністю опанованого соціального досвіду, який активно відтворюється особистістю, таким чином, впливаючи на оточення через власний вид діяльності.

Остання стадія – стадія старості, або пострудова – охоплює похилий вік (пенсійний), який відзначається історичним внеском у соціальне середовище набутого досвіду, його відтворення та передачу новому поколінню. Іноді цей період також дозволяє розглядати його як набуття нового досвіду. Що проявляється, переважно, у навчанні людей похилого віку з метою опанування декотрих галузей знань.

Відповідно до кожної стадії відносить й певний інститут соціалізації, завдяки якому і здійснюється означений процес. І першим інститутом становлення людини особистістю виступає сім'я, в межах якого людина починає засвоювати перший соціальний досвід через ряд функцій: засвоєння перших соціальних ролей, напіввікових ролей, зокрема роль дитини, тобто молодшої по відношенню до членів родини; усвідомлення статевої ролі – належність дитини до жіночої або чоловічої статі; основи навиків взаємодії та ін.

Наступним інститутом соціалізації виступають різноманітні дитячі установи, організації (дошкільні навчальні заклади, школи), специфіка яких безпосередньо впливає на активну соціалізацію дитини в суспільстві. Зокрема, школа складає певну систему суспільства з її принципами, нормами, або група однолітків (та навіть молодіжна субкультура), тоталітарність чи демократичність стосунків всередині групи. Подальшими інститутами соціалізації слід назвати трудовий колектив, а також інститути пострудової діяльності, як-от: клуби за інтересами, середовище однолітків.

Висновки. Отож, ми розглядали явище “соціальне середовище” як сукупність соціальних умов життєдіяльності людини, посеред яких слід виділяти суспільне життя, соціальні інститути, групи. Зазначено, що ці умови безперечно впливають на свідомість та поведінку особистості на шляху її становлення, як соціального суб'єкта.

Аналітична робота дозволяє стверджувати, що процес адаптації характеризується наявністю людського фактору, котрий відображає стан індивіда, виконує низку функцій. І в підтвердженні зазначеного аспекту було наведено чотири фактори, зокрема: достеменно сприйняття навколишнього середовища і власного “Я”; відповідну систему взаємовідносин та комунікативність з оточенням; здатність до здійснення дії (виду та роду занять), освіти, організації дозвілля; перманентність поведінки щодо рольових очікувань оточуючих.

Доведено, що стратегія соціальної адаптації відбувається за умови дотримання

універсальності та індивідуальності, враховуючи спрямованість особистості до власних потреб, стремління, уподобань, очікувань, досягненням кінцевого результату та його усвідомлення.

Встановлено, що вагоме значення в становленні особистості, доланням перешкод виступає соціальний інститут сім'ї, адже саме “здорове” середовище, в якому найбільшу частину часу перебуває підліток, або юнак, найбільш позитивно впливає на його адаптацію в суспільстві та у нових умов життєдіяльності. Оскільки всі загальноприйняті суспільством норми, сімейні та національні цінності, духовність закладаються в колі рідних та близьких.

ЛІТЕРАТУРА

1. Агаларова К. А. Словник основних термінів з курсу “Соціологія”: для студ. усіх спец./К. А. Агаларова, В. В. Бурєга, М. М. Саппа; ред. В. В. Бурєга. – Харків: НТУ “ХПР”, 2015. – 44 с.
2. Андреева Г. М. К вопросу о кризисе идентичности в условиях социальных трансформаций // Психологические исследования (электронный журнал). – 2011. – № 6.
3. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка в схемах, таблицях. Навчальний посібник. – К.: Центр початкової літератури, 2003. – 134 с.
4. Леонтьев А. Н. Анализ деятельности / А. Н. Леонтьев // Вестник Московского ун-та. – Сер. 14. Психология. – 1983. – № 2. – С. 172–181.
5. Социальная педагогика: учебник и практикум для СПО / В. С. Торохтий [и др.]; под общ. ред. В. С. Торохтия. – М.: Издательство Юрайт, 2017. – 451 с.
6. Філософський енциклопедичний словник / В. І. Шинкару та ін.; НАНУ, Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди. К.: Абрис, 2002, 742 с.

REFERENCES

1. Ahalarova, K. A., Bureha, V. V. & Sappa, H. M. (2015). *Slovnýk osnovnykh terminiv z kursu “Sotsiologhiia”* [Dictionary of basic terms from the course “Sociology”]. Kharkiv: NTU “KhPP”, 44 p. [in Ukrainian].
2. Andreeva, H. M. (2011). *K voprosu o kryzyse ydentychnosti v usloviyakh sotsyalnykh transformatsiy* [On the issue of identity crisis in conditions of social transformations]. *Journal Psychological research*, no. 6 [in Russian].
3. Bezpalko, O. V. (2003). *Sotsialna pedahohika v skhemakh, tablytsiakh. Navchalnyi posibnyk* [Social pedagogy in charts, tables]. Kyiv: Center for Primary Literature, 134 p. [in Ukrainian].
4. Leontev, A. N. (1983). *Analiz deiatelnosti* [Activity analysis]. *Journal of Moscow University. Series: Psychology*, no 2, pp. 172–181. [in Russian].
5. Torokhtyi, V. S. (2017). *Sotsialnaya pedagogika* [Social pedagogy]. Moscow: Yurait, 451 p. [in Russian].
6. Shynkaru, V. I. et al. (2002). *Filosofskiy entsyklopedychniy slovnýk* [Philosophical encyclopedic dictionary]. Kyiv: Abrys, 742 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 18.05.2018